דִּקְרָא דִּכְתִיב בְּגוּפֵּיהּ עָדִיף. והפסוק 'שבת שבתון', אף שגם הוא נאמר בפרשת יום הכיפורים, אך אינו מיותר, לפי שנצרך לרבות את שאר העינויים כמבואר בגמ' (לעיל עד, א), ולכך אין ללמוד ממנו שיום הכיפורים נקרא שבת. ועוד יש לפרש, ש'שבת שבתון' אין פירושו שהיום נקרא שבת, אלא שיהא ליום מנוחה ומרגוע, ואין ללמוד ממנו שזהו שמו של היום (רש"י). ויש שפירש, שהפסוק 'תשבתו שבתכם' נאמר בענין עינוי, וממנו יש ללמוד שהעינוי עצמו נקרא 'שבת' והרי הוא מוזהר עליו כשם שהוא מוזהר על השבת, ואין צריך ללמוד בגזירה שוה משבת (תוספת יום הכפורים).

יָכוֹל יַתְחִיל וְיִתְעַנֶּה בְּתִשְׁעָה. משום ש'ועניתם את נפשותיכם' נאמר קודם למילים 'בתשעה לחודש בערב', ועל כן משמע שצריך להתענות כבר בתשיעי, בשונה מאכילת מצה, שאף שנאמר 'בארבעה עשר יום לערב תאכלו מצות', אין הוה אמינא שמצות האכילה היא קודם ליל ט"ו, שכיון ש'תאכלו מצות' נאמר אחרי המילים 'בארבעה עשר יום לערב', משמע שמצות האכילה היא בערב שאחרי יום ארבעה עשר (תוס' ברכות ח, ב).

וְתַנָּא דְּעֻצֶּם עֻצֶּם הַאי בְּתִשְׁעָה לְחוֹדֶשׁ מַאי עָבֵיד לֵיהּ, הרי ניתן ללמוד דין תוספת יום הכיפורים ממה שהוצרך הכתוב למעט שאין בתוספת דין עונש ואזהרה, ולא צריך ללמוד שמוסיפין מחול על הקודש מפסוק זה (רש"י). ויש שפירש להיפך, שהתנא שדרש 'עצם עצם', ממעט מדרשה זו לגמרי דין תוספת יום הכיפורים, וסובר שאין צריך כלל להוסיף מחול על הקודש, ואי אפשר לדרוש את הכתוב 'בתשעה לחודש' ללמד על תוספת יום הכיפורים (רש"י פסחים סח, ב). ויש שפירש, שלדעת הברייתא יש גם עונש על תוספת יום הכיפורים, והתנא שדרש מ'עצם עצם' למעט תוספת מעונש, על כרחך נחלק על ברייתא זו (רבינו אליקים).

■ להלכה, יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש בין בכניסה ובין ביציאה. ואין על זמן זה לא לאו ולא כרת אלא מצות עשה מן התורה. וזמן התוספת הוא קודם בין השמשות, אבל בין השמשות עצמו, הוא ספק שמא הוא לילה וחייב עליו אשם תלוי. ויש חולק וסובר שאין צריך להוסיף מחול על הקודש (שו"ע או"ח רסא, ב ומשנ"ב וביאה"ל שם).

כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתְּשִׁעִי וְכוּ'. ומצות אכילה זו, יש שכתב שהיא מן התורה (מנחת חינוך מצוה שיג אות טו, בדעת הרמב"ם נדרים ג, ט). ויש שכתב, שאינה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא (כסף משנה שם, בדעת הרמב"ם שם).

ולענין חיוב נשים במצוה זו, יש שהסתפקו בזה האם הן פטורות ככל מצות עשה שהזמן גרמא, או שכיון שהמצוה נכתבה בלשון עינוי, כל שחייב בעינוי חייב גם במצות אכילה (רעק"א קמא טז, ורש"ש סוכה כח, א). ויש שכתב, שמצוה זו אינה אלא מדרבנן והסמיכוה חכמים למצות עינוי, ולכן אין חילוק בין אנשים לנשים (מנחת חינוך שם).

ושיעור האכילה, יש שכתב, שנראה שלא יצא בפחות משיעור ככותבת, שמאחר ואכילה זו נלמדת מעינוי שנאמר ביום הכיפורים, צריכה האכילה להיות היפך מעינוי, דהיינו ככותבת (מנחת חינוך שם). ויש שכתב, שבכל אכילה ושתיה אף מועטת מקיים המצוה (כתב סופר או"ח קיד).

וזמן מצוה זו, יש שכתב שהוא מתחיל מבערב (ראה מג"א תרד, א). ויש שכתב, שחיוב הסעודה הוא רק ביום ולא בלילה (ביאור הגר"א שם, ב, ויד אפרים שם, והוכיחו מדברי רש"י בכתובות ה, א).

מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ וְכוּ'. וטעם מעלת האכילה בערב יום הכיפורים, כדי שיכין עצמו שיהא לו כח להתענות בעשירי (רש"י, ריטב"א). וציוי זה הוא כדי להראות את חיבתו של הקב"ה לישראל, שלא ציוה עליהם להתענות אלא יום אחד בשנה בלבד, ואף על יום זה ציוה עליהם להרבות ביום שלפניו באכילה כדי להקל עליהם את התענית (רא"ש ח, כב). ויש שכתב, שהאדם מראה בזה שכל השנה הוא דואג על עוונותיו ושמח שמחה גדולה כשמגיע זמן כפרתו. ועוד, שבאכילת ערב יום הכיפורים מקיים את מצות שמחת יו"ט שהיא על ידי סעודה, שהיות ואי אפשר לקיימה ביום הכיפורים עצמו, מקיימים אותה בערב יום הכיפורים (שערי תשובה ד, ט).

מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי. כוונת הגמ' שהכתוב מעלה עליו כאילו הצטווה על עינוי גם בתשיעי, אבל אחר שלא נצטוו על עינוי אלא על אכילה, ודאי אסור להתענות בתשיעי, ולכך אמרו בפסחים (סח, ב) שמר בריה דרבינא היה נוהג להתענות בכל ימות השנה ואפילו ביום טוב, חוץ משלשה ימים, ואחד מהם הוא ערב יום הכיפורים (תוס' ר"ה ט, ב ותוס' ישנים כאן).
ויש שהוסיף, שכוונת הגמ' לשתי מעלות שיש באכילה זו, האחת שהיא נחשבת כשני ימי תענית תשיעי ועשירי, וכן שהיא נחשבת כתענית של יום הכיפורים שהיא תענית חשובה יותר משאר כל יום שמתענה בו (תוספת יום הכיפורים).

לְמַדְּךָ שֶׁהַפַּלְפְּלִין חַיְּבִין בְּעָרְלָה. משום שהם מין אילן (רש"י). ומכל מקום האוכל אותם כשהם לחים מברך 'בורא פרי האדמה' (רמב"ם ברכות ח, ז), כיון שעיקר גידולם הוא על מנת לייבשם, ורובם נאכלים כשהם יבשים טחונים כתבלין. אמנם אין מברכים עליהם ברכת 'שהכל נהיה בדברו' כמו בשאר דברים שאין דרך לאוכלם כשהם חיים, משום שיש מיעוט אנשים שדרכם לאוכלם כשהם חיים ונוטעים אותם על דעת כן (שו"ת הרשב"א א, ת). ויש שכתב, שלדעת הסובר שמברכים עליהם 'בורא פרי האדמה', ברייתא זו אינה נפסקת להלכה, אלא רבי מאיר היא, וחכמים נחלקו עליו וסוברים שאינם נחשבים מין אילן ואינם חייבים בערלה, ולכך לא הביא להלכה את דין הברייתא שפלפלין חייבים בערלה (תוספת יום הכיפורים, בדעת הרמב"ם).

הַאי הֵימְלְתָא דְּאָתֵי מִבֵּי הִנְדּוּאֵי שַׁרְיָא, ואין בו משום בישולי נכרי, לפי שנאכל כמות שהוא חי. וגם אין בו משום גיעולי נכרי מחמת שהתבשל בכלי הנכרי שבלוע בו טעם איסור, כיון שטעם זה הוא פגום (רש"י), ואף אם הכלי בן יומו, טעם האיסור הבלוע בכלי נותן טעם לפגם בהימלתא (תוספת יום הכיפורים ושיח יצחק בביאור רש"י כאן). ויש שכתב שמאחר וסתם כלים אינם בני יומם, נפגם הטעם בכך (רש"י ע"ז לח, ב).

וקושיית הגמ' היא, שכיון שאין בזנגביל משום בישולי נכרי, מוכח שראוי לאכילה כשהוא חי, ואם כן מדוע אמר רבא שפטור על אכילתו ביום הכיפורים (רש"י). אך ממה שמברכים על אכילתו 'בורא פרי האדמה' אין ראיה, כי יתכן שאכן אינו ראוי לאכילה חי, אלא שכשמרקחים אותו בדבש נעשה ראוי לאכילה, ופרי שאינו ראוי לאוכלו חי, מברכים עליו את ברכת הפרי כשהוא מרוקח (תוספת יום הכיפורים, שיח יצחק). מה שאין כן לענין בישולי נכרים, רק באופן שהוא ראוי לאכילה כמות שהוא חי בלי ריקוח, אין בו משום בישולי נכרים (ב"ח או"ח רג, ב, ומחצית השקל שם, ד, בדעת רש"י).

■ המשך במילואים עמ' 120